

Сутність першої з них може бути зведена до таких положень: класи зникли, існують лише деякі соціальні «пласти» або шари (страти); ознаки страту довільні — рід занять, престиж, розмір прибутку, манери, смаки, звички та ін. Кількість стратів різні соціологи визначають по-різному — 4,5,6,7,8 і більше.

Друга, певною мірою похідна від першої, теорія, — це теорія соціальної мобільності. Її суть: класових відмінностей уже немає, мають місце лише відмінності між стратами та високомобільність, рухливість, пов'язана з переходом з одного страту до іншого. Мобільність може бути «вертикальною», коли люди «підіймаються та спускаються як «ліфти в установах», та «горизонтальною», коли конкретний перехід людини в інший страт не пов'язаний зі зміною її економічного становища.

Список літератури

1. Вернадский В.И. Философские мысли натуралиста. — М., 1988.

Одержано 01.12.11

УДК 336.22

В. П. Кравченко, доц., канд. екон. наук, А. О. Могилей, ст. гр. ФК 09-1

Кіровоградський національний технічний університет

Пасивні операції комерційних банків: сучасні проблеми та перспективи

У статті аналізується сучасний стан пасивних операцій комерційних банків, джерела їх формування та ефективність використання вітчизняними банками, а також систематизовано запропоновані дослідниками практичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання банківських пасивів. **пасивні операції, банківські ресурси, зобов'язання, власний капітал, пасиви, кошти фізичних осіб, кошти юридичних осіб, кошти банків**

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки характеризується підвищенням вимог до банківської системи, яка повинна сприяти стійкому економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності господарського комплексу в умовах поступової інтеграції у європейський та світовий економічний простір. Це обумовлено особливою роллю банків як провідних фінансових посередників, що забезпечують переміщення фінансових ресурсів між окремими регіонами, галузями господарства та суб'єктами економіки з метою задоволення їх потреб та запитів. Вказані процеси вимагають від комерційних банків адекватного нарощування обсягів, оптимізації структури та вдосконалення організації ресурсної бази [4, с. 68].

Достатня за обсягом та належним чином збалансована ресурсна база банків є важливою передумовою їх прибутковості, підтримки достатньої ліквідності та довіри з боку учасників ринку. Зміцнення ресурсної бази сприяє підвищенню можливостей банків у задоволенні поточних та інвестиційних потреб суб'єктів господарювання і домогосподарств у додаткових фінансових ресурсах. Разом з тим на сьогодні в Україні

помітно загострилися проблеми формування та використання ресурсів банків. Необхідність прискорення розвитку виробництва та обмеженість фондового ринку спричинили надто високий попит на банківські кредити, що, в свою чергу, вимагає прискореного нарощування банківських пасивів. Однак низький рівень монетизації економіки, низька ефективність виробництва, недостатній життєвий рівень населення та низький рівень довіри до банківської системи істотно ускладнюють вирішення цієї задачі. Особливо гостро стоїть проблема формування довгострокових ресурсів.

Вирішення вказаних питань вимагає вдосконалення організації формування банківських пасивів, а отже, обумовлює необхідність їх дослідження.

Отже, актуальність обраної теми обумовлюється необхідністю узагальнення різноаспектних поглядів науковців щодо сутності пасивних операцій банків, їх видів й класифікації, ролі та впливу їх на результативність діяльності банків, а також необхідністю систематизації запропонованих вченими різнопланових заходів спрямованих на удосконалення джерел формування банківських пасивів та підвищення ефективності їх використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань сутності, особливостей реалізації та оцінки ефективності пасивних банківських операцій займалися багато вітчизняних учених, зокрема І. В. Барилюк, О. Д. Вовчак, Н. Г. Волик, С. В. Землячов, В. І. Капран, М. С. Кривченко, О. К. Коваленко, Н. І. Корецька, А. М. Мороз, Н. М. Руцишин, М. І. Савлук, Л. С. Шавловська, О. В. Шиндер, К. Г. Яценко та інші.

Дослідженню теоретичних аспектів пасивних операцій присвячено праці І. В. Барилюка, О. Д. Вовчак, С. В. Землячова, М. І. Савлука та інших. Зокрема С. В. Землячов у своїй праці досліджував сутність, джерела формування ресурсів банків і запропонував нові підходи до їх класифікації, зокрема запропонував розгляд банківських ресурсів у мікроекономічному і макроекономічному аспектах [4]. І. В. Барилюк розглянув різні підходи до трактування банківських пасивів та необхідність пошуку нових джерел банківських ресурсів [2 с. 205].

Мета статті полягає у дослідженні формування та ефективності використання вітчизняними банками пасивів, а також запропонувати шляхи їх підвищення.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку економіки пасивні операції виступають ключовим елементом управління банківською діяльністю, оскільки без якісного формування ресурсної бази банку неможливо забезпечити потрібну ефективність проведення активних операцій. При цьому необхідно розуміти, що пасивні операції банків, як і активні, безпосередньо впливають на рівень дохідності, а тому активи і зобов'язання необхідно розглядати як загальний портфель банківських ресурсів, управління яким має бути достатньою мірою скоординовано [2, с.205].

Аналізуючи структуру ресурсів банків за останні роки склалися такі тенденції. По-перше, у до кризовий період спостерігалася тенденція до збільшення залишків на рахунках фізичних осіб. Це відбувалося завдяки росту доходів населення, позитивним зрушенням в ощадній поведінці домашніх господарств, а також певному збільшенню довіри населення до банківської системи. Вклади населення почали відігравати вагомую роль у формуванні ресурсної бази банків. По-друге, закріпилася тенденція до збільшення коштів юридичних осіб у структурі ресурсів банку, що також позитивно впливало на ресурсну базу банку. Одночасно помітно зростала динаміка випущених банком боргових зобов'язань. Незважаючи на закріплення у докризовий період позитивних тенденцій в динаміці та структурі ресурсів банків, невирішені проблеми не втратили своєї актуальності. До них в першу чергу належать низький рівень ресурсної бази і перевага коротких пасивів. Це може призвести банківський сектор до ризику втрати ліквідності, підвищення кредитного та ринкового ризиків. В результаті цього банки мають обмежені

можливості щодо кредитування фінансового сектора економіки і населення, забезпечення достатнього рівня довіри клієнтів і вкладників [4, с. 70].

На сьогодні негативний вплив на банківську діяльність мають низькі доходи населення, незадовільний фінансовий стан позичальників потребує створення значних резервів, що в умовах відсутності відносно стабільних джерел надходження ресурсів ускладнює формування ресурсної бази комерційних банків.

Розглянемо динаміку пасивів банківської системи України у 2006 – 2010 роках (табл. 1) [5].

Наведені дані (див. табл. 1) свідчать про абсолютне зростання обсягів ресурсів банківської системи України: від 340 млрд. грн. у 2006 році до 942 млрд. грн. у 2010 році. Головним джерелом ресурсів комерційних банків у 2010 році були залучені та запозичені кошти, які становили близько 85% загального обсягу ресурсів, що в цілому відповідає світовій банківській практиці.

Таблиця 1 – Динаміка пасивів банківської системи України у 2006 – 2010 роках (тис. грн.)

Показники	2006	2007	2008	2009	2010
Власний капітал	42566109	69578275	119263040	120207625	137725117
Зобов'язання	297613179	529817828	806823449	753241949	804358877
Пасиви	340179288	599396103	926086489	873449574	942083994

За даними національного рейтингового агентства „Рюрік” станом на кінець 2010 р. сукупний розмір власного капіталу банків становив 137,73 млрд. грн., що на 8,1 млрд. грн. менше ніж статутний капітал, що пояснюється збитковістю банків за підсумками 2009-го та 2010-го років. Загалом, за 2010 р. розмір власного капіталу зріс на 17,5 млрд. грн. (або на +14,5%) у порівнянні з підсумками 2009 р.

За даними НБУ власний капітал за I квартал 2011 року зріс на 3,0% і склав 141,9 млрд. грн., або 14,2% пасивів банків. Сплачений зареєстрований статутний капітал збільшився на 0,8% до 147,1 млрд. грн. [6].

Таким чином, на протязі п'яти років власний капітал банків зріс на 95 159 008 тис. грн., майже в 3,2 рази, зобов'язання банку зросли на 506 745 698 тис. грн., тобто в 2,7 разів, а пасиви банку – також майже в 2,8 рази, що становить 942 083 994 тис. грн. [5]. Значний приріст власного капіталу українськими банками в останні часи вказує на позитивну динаміку, але все одно капітал наших банків набагато менший за капітал зарубіжних. Тому його нарощування має бути одним із пріоритетних завдань кожного комерційного банку.

За даними НБУ зобов'язання банків у період з 2007 р. по 1.04.2011 р. зросли з 297613 млн. грн. (2007 рік) до 856603 млн. грн. (1.04.2011 року), тобто у 2,87 рази [5]. При цьому у загальній структурі зобов'язань зменшилась частка кошти суб'єктів господарювання з 25,8% у 2007 році до 18,0% станом на 01.04.2011р., проте збільшилась питома вага коштів фізичних осіб з 35,6% у 2007 році до 18,0% станом на 01.04.2011р. (рис. 2.4).

Як бачимо з рис. 1, загальна сума зобов'язань вітчизняних банків до 2009 року зростала, проте внаслідок світової фінансово-економічної кризи у 2010 році відбулося зменшення суми зобов'язань банків, але починаючи з 01.01.2011 року спостерігається тенденція до її зростання. Таким чином, дані демонструють ефективність політики вітчизняних банків по формуванню залучених та запозичених банківських ресурсів.

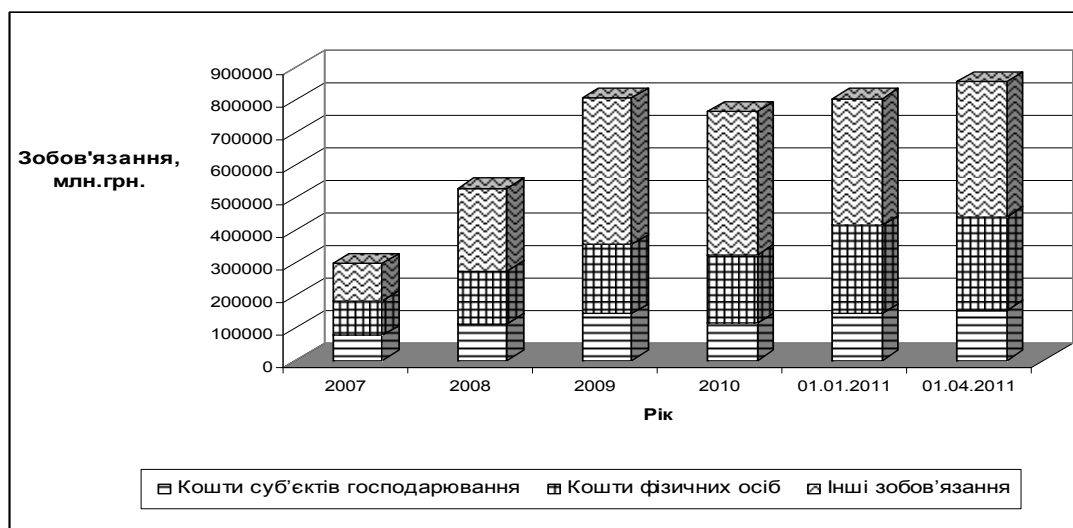

Рисунок 1 – Динаміка структури зобов'язань банку за період з 2007 року по 1.04.2011 р

Станом на перший квартал 2011 р. основними складовими зобов'язань були:

- кошти фізичних осіб – 291,1 млрд. грн., або 33% від зобов'язань;
- міжбанківські кредити та депозити – 175,8 млрд. грн., або 20,5%;
- кошти суб'єктів господарювання – 154,6 млрд. грн., або 18,0%;
- інші зобов'язання – 56,9 млрд. грн., або 28,0% (рис. 2).

Рисунок 2 – Структура зобов'язань вітчизняних банків станом на 01.04.2011 р.

Отже, за період з 01.04.2007 р. по 01.04.2011 р. у загальній структурі зобов'язань зменшились питома вага коштів фізичних осіб на 2% (з 35% до 33%), міжбанківських кредитів та депозитів на 3% (з 24% до 21%) й коштів суб'єктів господарювання на 5% (з 23% до 18%). Натомість у структурі зобов'язань зросла частка інших зобов'язань (кошти НБУ; кошти небанківських фінансових установ; залишки коштів на коррахунках інших банків та інші) на 10% (з 18% до 28%).

Строкові кошти фізичних осіб складають 217,6 млрд. грн., або 75,9% від загальної суми коштів населення, а кошти на вимогу – 69,0 млрд. грн., або 24,1% [6]. Домінування частки строкових коштів у загальній сумі коштів населення позитивно впливає на діяльність банку, оскільки банку точно відомий термін протягом якого він може використовувати ці кошти, тобто вони є прогнозованими, на відміну від коштів на вимогу, які вкладники можуть забрати у будь-який момент часу.

Однак досить високою залишається частка депозитів на вимогу (38,2%) та депозитів на термін до 1-го року (29,8%) [6]. Переважання короткострокових депозитів, разом з можливістю довгострокового зняття вкладником коштів, робить ресурсну базу, яка сформована за рахунок залучених коштів, нестабільною та стримує видачу банками довгострокових кредитів в економіку України. Також, враховуючи події кінця 2008 - початку 2009 рр., коли населення панічно достроково знімало депозити, НБУ було ініційовано обговорення проблеми дострокового зняття банківських вкладів, за результатами якого запропоновано внести до законодавчих актів України наступні зміни:

- установити, що в разі звернення вкладника з вимогою про видачу вкладу до настання терміну, обумовленого договором строкового вкладу, банк зобов'язаний видати вклад протягом 30 днів з дня звернення, але не пізніше строку, установленого договором;
- надати право Національному банку України вводити тимчасовий мораторій на дострокове зняття банківських вкладів у разі настання ознак кризової ситуації за визначеними законом критеріями [2, с.213].

На нашу думку, такі зміни дадуть змогу забезпечити захист прав обох сторін: як вкладників, оскільки банк у встановлений законом термін зобов'язаний буде видати вкладнику кошти на першу вимогу, так і банків, через запобігання дестабілізації банківської системи в разі масового неконтрольованого зняття коштів з банківських рахунків.

Необхідно зазначити, що рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб про збільшення гарантованої суми відшкодування до 150 тис. грн. суттєво стимулює зацікавленість вкладників у зберіганні грошей в банках. З розвитком банківської системи України виникають нові форми і види депозитних рахунків (йдеться про різноманітні ощадні сертифікати, спільні рахунки, накопичувальні пенсійні рахунки, інвестиційні рахунки), стосовно яких у законодавстві слід чітко обумовити форму гарантування у випадку банкрутства банку. Ці питання необхідно вирішувати в міру появи нових видів депозитів на українському ринку фінансових послуг, щоб діяльність фонду була якомога ефективнішою.

Перед комерційним банком постає завдання ефективного розташування ресурсів, яке б надало банку прибуток, а для досягнення цього комерційний банк повинен підтримувати визначене співвідношення між власними та залученими коштами. Надмірна наявність залучених коштів посилює ризик і підвищує потенційну загрозу неплатоспроможності комерційного банку, а також можливість потрапити під контроль інших комерційних банків та кредиторів, що може дозволити останнім впливати як на поточну діяльність, так і на проведення банком кредитної політики в цілому.

Тому потрібно вибрати таку структуру банківського капіталу, яка при найменших затратах на формування банківських ресурсів буде сприяти підтримці стабільному рівню доходів, а також репутації комерційного банку на рівні, достатньому для залучення ним необхідних грошових ресурсів на вигідних умовах.

Наявний рівень капіталу у банківській системі України є недостатнім для забезпечення стабільного функціонування та розвитку банків, а також належного покриття ризиків банківської діяльності, що істотно обмежує можливості банків розширювати асортимент своїх продуктів і послуг для підприємств та населення, спричиняючи високу вартість ведення банківського бізнесу [2, с.205].

З метою збільшення власного капіталу банку, на нашу думку, можна застосувати такі заходи:

- обмеження можливостей зростання ризикових активів;
- впровадження дивідендної політики;
- залучення нових акціонерів;

Одним із перспективних джерел збільшення капіталу і напрямів розширення спектру банківських послуг може стати надання можливості банкам вкладати кошти за дорученням клієнтів [2, с.207]. На нашу думку, дана інновація має ряд позитивних рис, зокрема це дозволить залучати заощадження тієї частини населення, яка має бажання бути інвестором реального сектору економіки свого регіону. Тобто банки можуть забезпечувати прямий зв'язок залучених коштів з фінансуванням за їх рахунок конкретних комерційних проектів.

Високий рівень інфляції, бюджетний дефіцит, зниження життєвого рівня населення, відсутність коштів і неплатежі господарюючих суб'єктів, що безпосередньо пов'язано з деградацією виробництва, а також ряд інших факторів перешкоджають активному розвитку депозитних операцій як однієї з найважливіших функцій комерційних банків [3, с.276].

Систематизуючи різні підходи вчених з приводу заходів, які можуть значною мірою сприяти вирішенню даної проблеми, на нашу думку, основними є:

- значно більшу увагу приділяти розвитку депозитних операцій з населенням на основі впровадження нової техніки і технології банківського обслуговування фізичних осіб;
- розширити обсяги строкових депозитів за рахунок використання коштів спеціального призначення, що містяться на рахунках підприємств;
- розширити практику залучення коштів клієнтів на ощадні вклади як найбільш стійку частину мобілізованих банками ресурсів;
- активно використовувати процентну політику як метод стимулювання розміщення коштів на різні види депозитів;
- розширити коло депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування;
- активно застосовувати комплексне обслуговування клієнтури як засіб підвищення конкурентоспроможності банку у залученні додаткових сум коштів на депозити.

На сьогодні в Україні помітно загострились проблеми формування та використання ресурсів банків. Обмеженість фондового ринку та прискорений розвиток виробництва спричинили надто високий попит на банківські кредити, що, в свою чергу, вимагає прискореного нарощування банківських пасивів. Для цього комерційний банк повинен:

- підтримувати співвідношення між власними та залученими коштами;
- підвищувати частку власного капіталу по відношенню до його активів;
- у структурі залучених коштів не повинні домінувати великі міжбанківські кредити;
- підвищувати якість обслуговування клієнтів;
- нарощувати стабільну частину власних коштів – статутного фонду та резервного капіталу;
- розвивати нові види вкладів, які б відповідали зростаючим потребам клієнтів;
- стимулювати залучення ресурсів через збільшення та диференціацію процентної ставки;
- удосконалювати порядок та методи виплати відсотків;
- використовувати різні види ЦП для залучення ресурсів;
- розвивати додатковий спектр послуг вкладникам.

Висновки:

1. Гарантією успішного управління депозитними операціями є взаємовигідні відносини між банком і клієнтом. Щоб збільшити депозитні залучення, банк повинен ретельно і постійно вивчати інтереси і запити вкладників.

2. Оптимізація депозитної політики банку відіграє важливу роль в управлінні пасивними операціями банку.

3. Одним з важливих елементів успішного функціонування банку є розробка оптимальних аспектів управління активно-пасивними операціями. Це має ключове значення для керування ризиком ліквідності і є інтегрованим підходом до управління балансом та поза балансом, що розглядається як єдине ціле. Тому всі банківські активи, зобов'язання та капітал слід розглядати комплексно як єдиний портфель.

4. Використання запропонованих методів удосконалення пасивних операцій банку дасть значний поштовх до покращення фінансової стабільності банківської системи.

Список літератури

1. Закон України „Про банки і банківську діяльність” від 7.12.2000 року, № 2121-III зі змінами та доповненнями від 08.03.2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=5&nreg=2121-14>.
2. Барилук І.В. Теоретико-методологічні засади вивчення сутності поняття „ресурсний потенціал банку” / І.В.Барилук // Економічний простір. – 2008. – №19. – С. 205-213.
3. Вовчак О.Д. Банківська справа: навч. посіб. / О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин. – Львів, „Новий світ-2000”, 2008. – 559 с.
4. Землячов С.В. Сутність, джерела формування та значення ресурсної бази комерційних банків / С.В.Землячов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2009_3/Magazine_03_09_st12_pp68-74.pdf.
5. Офіційний сайт Національного банку України. Основні показники діяльності банків України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm#top.
6. Офіційний сайт Національного банку України. Попередні підсумки діяльності банків України на 01.04.2011 року (за даними щоденного балансу). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/bank_sup/Results/2011/01042011.htm.

Одержано 12.12.11

І.В. Смірнова, доц., канд. екон. наук, Я.В. Клименко, ст. гр. ОА 08-2

Кіровоградський національний технічний університет

Тенденції розвитку ринку платіжних карток у банківській сфері

У статті наведено переваги, які отримують банки при здійсненні діяльності на ринку платіжних карток. Досліджено сучасні світові тенденції розвитку безготівкових розрахунків із застосуванням банківських платіжних карток із чіпами. Проаналізовано діяльність вітчизняних банків на даному ринку.
платіжна картка, банк, банкомат, термінал, балансовий рахунок

Постановка проблеми та її актуальність. Безготівкові розрахунки з використанням банківських платіжних карток із чіпами завойовують широке визнання в багатьох країнах світу. Їх стрімкий розвиток, проникнення у різні суспільні сфери засвідчують доцільність, безпечність та високу ефективність новітніх технологій. Поєднання в одній банківській платіжній картці розрахункових можливостей із багатьма необхідними неплатіжними додатками постійно